

৪ উপভাষা : কোনো ভৌগোলিক পৰিৱেশৰ কোনো জনসমষ্টিৰ কোনো এটা ভাষাৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰিলে এটা কথা দেখা যায় যে সেই পৰিৱেশৰ সকলো ঠাইতে ভাষাটো একে ৰূপৰ নহয়। বিশেষকৈ কোনো ভৌগোলিক পৰিৱেশ যদি বিস্তৃত হয়, তেনেহলে তাৰ বেলেগ বেলেগ অঞ্চলত ভাষাটোৰ কিছুমান সুকীয়া ৰূপৰ সৃষ্টি হয়। অৰ্থাৎ এটা অঞ্চলৰ ভাষা আৰু আন এটা অঞ্চলৰ ভাষাৰ মাজত ধ্বনি, ধ্বনি-সংযোগ বা ৰূপ আৰু শব্দমালাৰ নানা পৰিৱৰ্তনে দেখা দিয়ে। ভাষাৰ এনে আঞ্চলিক ৰূপক উপভাষা বোলে। উপভাষা সৃষ্টিৰ মূল কাৰণ হৈছে মানুহৰ মাজত আহ-যাহ বা যোগাযোগৰ অভাৱ। নানা কাৰণত দুটা অঞ্চলৰ মানুহৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটিব পাৰে। কেতিয়াবা প্ৰাকৃতিক বস্ত্ৰেও এই ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে; যেনে, ডাঙৰ নৈ, ডাঙৰ হাবি, ডাঙৰ পাহাৰ ইত্যাদি। কিন্তু প্ৰাকৃতিক বাধাতকৈ সামাজিক বাধাহে উপভাষা সৃষ্টিৰ কাৰণে বেছি প্ৰভাৱশালী। কোনো ভৌগোলিক পৰিৱেশৰ বেলেগ বেলেগ অঞ্চল যদি বেলেগ বেলেগ শাসনৰ অধীন হয়, তেতিয়া হ'লে এটা অঞ্চলৰ মানুহৰ আন অঞ্চলৰ মানুহৰ সৈতে যোগাযোগৰ অসুবিধা হয়। যিবোৰ মানুহৰ মাজত পৰস্পৰে মিলা-মিচা, অহা-যোৱা, বিয়া-বাৰু আদি আদান-প্ৰদানৰ সা-সুবিধা থাকে সেইবোৰ মানুহৰ ভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদবোৰ ঘঁহনি খাই নাইকিয়া হ'বলৈ উপক্ৰম কৰে আৰু ভাষাই একেটা গঢ় ল'বলৈ সুবিধা পায়। একে শাসন আৰু একে ধৰ্মৰ ভিতৰুৱা লোকৰ মাজতো পৰস্পৰে সম্বন্ধ ৰখাৰ সুবিধা হয় আৰু এনে পৰিস্থিতিত ভাষাই এটা সাজ গ্ৰহণ কৰে।

৫ ভাষাৰ মাজত সদায় দুটা প্ৰবৃত্তিয়ে ওলোটো-ওলটিভাৱে কাম কৰা দেখা যায়। এটা হৈছে ভাষাৰ খণ্ড খণ্ড বা আঞ্চলিক ৰূপৰ সৃষ্টি আৰু আনটো হৈছে অখণ্ড ৰূপৰ সৃষ্টি। ওপৰত উল্লেখ কৰা কাৰণবোৰৰ বশৱৰ্তী হৈ কোনো এটা ভাষাৰ খণ্ড ৰূপ কিছুমানৰ সৃষ্টি হয় সঁচা; কিন্তু আনহাতে ভাষাৰ অখণ্ডতা ৰক্ষা কৰিবলৈও কিছুমান কথাই সহায় কৰে। তাৰ ভিতৰত প্ৰথম হ'ল যাতায়াতৰ সা-সুবিধা। ডাঙৰ আলিবাট থাকিলে বেলেগ বেলেগ অঞ্চলৰ মানুহৰ মিলা-মিচা কৰাত অসুবিধা নহয়।

নাও-জাহাজেৰে পাব হ'ব পৰা নৈ থাকিলেও মানুহৰ চলাচলত ব্যাঘাত নজন্মে। যুদ্ধয়ো ভাষাৰ সমৰূপতা লাভত অবিহণা যোগ্য; কিয়নো যুদ্ধৰ সময়ত বিশেষকৈ সেনা-বাহিনীত সকলো অঞ্চলৰ লোকৰ সমাবেশ ঘটে। কোনো অঞ্চলত যদি বছেবেকত ডাঙৰ মেলা বা উৎসৱ আদি অনুষ্ঠিত হয়, তেতিয়া হ'লে ভিন্ ভিন্ অঞ্চলৰ লোকৰ সংমিশ্ৰণৰ সুবিধা হয়। ভাষাৰ আঞ্চলিক বিভিন্নতা হ্ৰাস কৰাৰ এটা ডাঙৰ উপায় হৈছে বিয়া-বাৰু। দৰা-কইনা ভিন্ অঞ্চলৰ হ'লে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে এটা সমিল-মিলৰ ভাষা ক'বলৈ শিকিব; কাৰণ মাক-বাপেকে সচৰাচৰ মান্যভাষাকে ব্যৱহাৰ কৰিব। ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ অৱশ্যে যিটো পৰিৱেশত ডাঙৰ হয় আৰু বিশেষকৈ লগৰীয়াবোৰে যিটো ভাষা কয় সেইটোৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱান্বিত হ'ব। কোনো ঠাইত কোনো ধাৰ্মিক অনুষ্ঠান, ধাৰ্মিক উৎসৱ, প্ৰসিদ্ধ মঠ-মন্দিৰ আদি থাকিলে আৰু সেইবোৰত বেলেগ বেলেগ অঞ্চলৰ লোকৰ সমাবেশ হ'লে ভাষাৰ সমৰূপতা গ্ৰহণত বৰঙণি যোগোৱা হয়। আনহাতে কোনো ঠাইৰ সাহিত্যিকে যেতিয়া কোনো অঞ্চলৰ ভাষাৰ মাধ্যমেৰে সাহিত্য ৰচনা কৰে, তেতিয়া আন অঞ্চলৰ লোকে সেই ৰূপটোক আদৰ্শ ৰূপ হিছাপে জ্ঞান কৰে আৰু তাৰ অনুকৰণ কৰিবলৈ লয়। এইদৰেও আঞ্চলিক ভেদবোৰ কমি যোৱাৰ উপক্ৰম কৰে। লেখকসকলৰ উপৰি নাট্যকাৰ আৰু জনপ্ৰিয় গায়কসকলৰ ভাষাৰ অনুকৰণে ভাষাৰ সমৰূপতা বৃদ্ধিত সহায় কৰে। ভাষাৰ সমৰূপতা ৰক্ষাত বিশেষৰূপে সহায় কৰে কোনো ঠাইৰ কেন্দ্ৰস্থলত অৱস্থিত শাসনব্যৱস্থাই। কেন্দ্ৰীয় শিক্ষা অনুষ্ঠান, স্কুল-কলেজ, বিশ্ববিদ্যালয় আদিয়েও যথেষ্ট সহায় আগ বঢ়ায়; কিয়নো এইবোৰত বিভিন্ন অঞ্চলৰ উঠি অহা ল'ৰা-ছোৱালী, ডেকা-গাভৰুৱে একে লগে থাকি এটা সামূহিক জীৱন যাপন কৰে। শিক্ষা-দীক্ষাৰ যিমানেই প্ৰচাৰ হয়, মানুহৰ চলা-ফুৰাৰ সা-সুবিধা যিমানেই বাঢ়ে, সিমানেই ভাষাৰ আঞ্চলিক বিভিন্নতা হ্ৰাস পোৱাৰ সম্ভাৱনাও বাঢ়ে; কাৰণ মানুহে ভাষাৰ এনে এটা ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ লয় যিটো নেকি প্ৰায় সকলো অঞ্চলৰ মানুহে সহজতে বুজিব পাৰে। ডাঙৰ ছহৰ আদিৰ নিৰ্মাণে বিভিন্নলোকক একেলগে থাকিবলগীয়া কৰি তোলাৰ ফলত ভাষাৰ সমৰূপতা বাঢ়ে। ৰেডিঅ', বাতৰি কাকত আৰু আলোচনী আদিৰ বৰঙণিও এই ক্ষেত্ৰত মন কৰিবলগীয়া।

৬ ভাষাৰ খণ্ড ৰূপ সৃষ্টিত সহায়কাৰী পৰিস্থিতিতকৈ ভাষাৰ অখণ্ডতা সৃষ্টিত সহায়কাৰী শক্তিৰ মাত্ৰা বেছি। গতিকে কোনোৱে ভাবিব

পারে যে যিমানাই শিক্ষা-দীক্ষা, যাতায়াতৰ সা-সুবিধাৰ মাজেৰে সভ্যতাৰ অগ্রগতি হ'ব; যিমানাই কোনো ঠাইৰ ভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদবোৰ নাইকিয়া হ'ব। কিন্তু ভাষা বিষয়ক কথাত ইমান সহজে মন্তব্য দিব নোৱাৰি। সভ্যতাৰ অগ্রগতিত ভাষাই সমৰূপতাৰ ফালে খোজ ল'ব লাগে। কিন্তু কোনো অঞ্চলৰ লোকে নিজৰ আঞ্চলিক ভাষাটোক লৈ গোঁৱৰ অনুভৱ কৰিব পাৰে। সেই ভাষাৰ ঐতিহাসিক মূল্যও যথেষ্ট থাকিব পাৰে। তেতিয়া হ'লে সেই অঞ্চলৰ মানুহে নিজৰ উপভাষাটোৰ সংৰক্ষণ আৰু পৰিৱৰ্ত্তনৰ ব্যৱস্থা কৰিব। জগতত এনে ঘটনা অনেক ঠাইত ঘটিছে।

৭ ভাষাৰ অখণ্ডতা ৰক্ষাৰ বাবে দায়ী উপাদানবোৰৰ সহযোগত উপভাষাৰ অৱস্থা শোচনীয় হৈ উঠে আৰু সি যেতিয়া একেবাৰে নিম্ন শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজতহে আবদ্ধ হয়গৈ তেতিয়া সি লাহে লাহে মৃত্যু মুখত পৰে। এনেকুৱা অৱস্থা প্ৰাপ্ত উপভাষাক 'পাটোই' (Patois) বোলে। কিন্তু যিটো উপভাষাই এনে অৱস্থা পোৱা নাই, য'ত মানুহবোৰে নিজৰ উপভাষাটোক হেয় বুলি নাভাবে আৰু তাৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বাবে সচেতন হয় তাক 'পাৰ্লে' (Parler) বোলা হয়। বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চালে উপভাষাৰ মৃত্যুটো দুখজনক। মান্যভাষাত নথকা বহুতো পুৰণি কথা যে উপভাষাত সংৰক্ষিত হয় সেইটো সঁচা। সেইবোৰৰ অনুসন্ধান, মান্য-ভাষা আৰু উপভাষাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য আদিৰ আলোচনাৰ আলমত ভাষা-বিজ্ঞানীয়ে ভাষাটোৰ সামগ্ৰিক ৰূপটোৰ বিষয়ে নতুন তথ্য উদ্ঘাটন কৰিবলৈ সক্ষম হয়। "উপভাষাবোৰৰ বিস্তৃত অধ্যয়ন নোহোৱালৈকে কোনো এটা ভাষাৰ অনুসন্ধান সম্পূৰ্ণ নহ'ব বুলি আমি নিঃশঙ্কোতে ক'ব পাৰোঁ।"৫

৮ উপভাষাৰ ভিতৰত কেতিয়াবা কোনো এটা উপভাষাই ৰাজ-নৈতিক, সামাজিক বা ধাৰ্মিক কাৰণ ৰশতঃ প্ৰাধান্য লাভ কৰে। অৰ্থাৎ কোনো এজন্যত এডোখৰ ঠাইৰ কোনো এটা অঞ্চলত কিছুমান প্ৰভাৱশালী নেতা, সাহিত্যিক, সমাজ-সংস্কাৰক বা ধৰ্মপ্ৰচাৰকে জন্ম লাভ কৰি সেই অঞ্চলৰ উপভাষাৰ মাধ্যমেৰে নিজৰ মতামত দাঙি ধৰে বা গ্ৰন্থ-পাতি ৰচনা কৰে; নাইবা কোনো এক অঞ্চলত ৰাজধানী স্থাপন হয় আৰু গোটেইখন ঠাইৰ শাসন পদ্ধতি সেই অঞ্চলৰ ভাষাৰ মাধ্যমেৰে চলে। সময়ত সেই উপভাষাটোৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আন কিতাপ-পত্ৰ ৰচনা কৰা হয়, বাতৰি কাকত, আলোচনী আদি চলোৱা হয়, স্কুল-কলেজৰ

জৰিয়তে আন অঞ্চলতো তাক শিকোৱা হয়, ৰেডিঅ'ত সেই ভাষাৰেই বাতৰি প্ৰচাৰ কৰা হয় আৰু ৰাজহুৱা সভা-সমিতি আদিতো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এইদৰে সাংস্কৃতিক কাৰণত প্ৰাধান্য পোৱা বা মৰ্যাদা বঢ়া উপভাষাটোক মান্যভাষা বা সংক্ষেপতে ভাষা নাম দিয়া হয়। গতিকে ভাষা মানে সাধাৰণ অৰ্থত কোনো এডোখৰ ঠাইৰ মৰ্যাদাপ্ৰাপ্ত উপভাষা এটাক বুজায়। “আন উপভাষা কোৱা লোকসকলৰ ওপৰত যিটো উপভাষা প্ৰসাৰিত হয় তাৰ নাম মান্যভাষা।”^৬

এটা উপভাষাই মৰ্যাদা পোৱাৰ পিছত সেই উপভাষাটোত ব্যৱহাৰ হোৱা শব্দ, শব্দৰ প্ৰয়োগ, বাক্য বা ব্যাকাংশ, জতুৱা ঠাচ, অৰ্থাৎ সেই উপভাষাটো মানুহবোৰে যেনে ধৰণে কয়, সেই ধৰণবোৰ মানি লোৱা হয় আৰু সেইবোৰ শুদ্ধ বা ভাল বুলি এটা ধাৰণা ওপজে। বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰে চালে কিন্তু কোনো ভাষাই শ্ৰেষ্ঠ, শুদ্ধ বা ভাল আৰু কোনো ভাষাই নিম্ন, অশুদ্ধ বা বেয়া নহয়। সকলো ভাষা আৰু উপভাষাৰ সমান মূল্য। শুদ্ধ মানে সামাজিক ফালৰপৰা গ্ৰহণীয় বা সুযোগ পাই মৰ্যাদা বঢ়া কথাটোহে বুজায়; ইয়াৰ বাহিৰে আন একো নুবুজায়।^৭

৯ আনহাতে সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে কোনো ঠাই এডোখৰৰ সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰবোৰ সলনা সলনি হয়। সেই কাৰণে এসময়ত যিটো উপভাষাই মান্যভাষাৰ ঠাই লয় সেই উপভাষাটো পুনৰ উপভাষাত পৰিণত হ'ব পাৰে। তেনেকৈ উপভাষা এটাও মান্যভাষাকৈ স্বীকৃত হ'ব পাৰে। জগতৰ বিভিন্ন ঠাইত এনে ঘটনা ঘটি আহিছে। অসমীয়া ভাষাত ইয়াৰ সুন্দৰ চানেকী পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাটো মাগধীয় ৰূপৰ পৰা ৰূপান্তৰিত হৈ অসমৰ পশ্চিম পিনেৰে অসমত সোমায় আৰু অসমৰ নামনি অঞ্চলতে সুকীয়া অসমীয়া ভাষাকৈ গঢ় লয়। পিছত ভাষাতো ক্ৰমে উজনি অঞ্চলত বিয়পি পৰে। ১২২৮ চনত আহোমসকলে অসমৰ পূব অঞ্চল অধিকাৰ কৰি শিৱসাগৰ জিলাত ৰাজধানী স্থাপন কৰে। লাহে লাহে তেওঁলোকৰ ৰাজ্য বাঢ়ি গৈ কামৰূপৰ সীমা পায়হি। গতিকে উজনি অসমখন এক শাসনৰ অধীন হয় আৰু তাৰ ভাষাটোৱে এটা বিশেষ গঢ় লয়। নামনি অসমখন হ'লে ১৬৮২ চনলৈকে ৰাজনৈতিক পিনৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বেলেগভাৱে আছিল আৰু অতি প্ৰাচীন কালৰপৰা এই অঞ্চল

^৬ Sturtevant : *Linguistic Change* 1962, p. 157

^৭ Hall : *Leave Your Language Alone* 1950, p. 6 and p. 13 and Gokak : *The Poetic Approach to Language*. 1952 pp. 119-20

বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন বজাৰ অধীনত আছিল। ৰাজধানীও একে ঠাইত নাছিল। তদুপৰি বিদেশীসকলে বিশেষকৈ মুছলমানসকলে ১২০৫ চনৰ পৰা ১৬৮২ চনলৈকে বহুবাৰ আক্ৰমণ কৰিছিল। ১৬৮২ চনত নামনি অসমখন আহোম ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা হ'লেও বহুতো কাৰণত এটা শান্তিৰ বাতৰিৰ সৃষ্টি হোৱাত বাধা পৰিছিল। দুয়ো অঞ্চলৰ ভিতৰত যাতায়াতৰ অসুবিধা, কোনো ডাঙৰ মেলা বা কোনো ডাঙৰ ধাৰ্মিক উৎসৱ-পৰ্ব আদিৰ অভাৱ, বিয়া-বাৰুৰ প্ৰচলন নথকা আদি কাৰণত উজনি আৰু নামনি অঞ্চলৰ লোকসকলৰ মাজত মিলা-মিচাৰ সুবিধা হোৱা নাছিল। সেইহেতুকে নামনি অঞ্চলৰ ভাষাটোৱে এটা সুকীয়া সাঁচ ল'বলৈ সূচল পালে। অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষাটোৰ প্ৰধানকৈ দুটা আঞ্চলিক ৰূপ বা উপভাষা পোৱা গ'লঃ এটা পূব অঞ্চলৰ বা উজনিৰ উপভাষা আৰু আনটো পশ্চিম অঞ্চল বা নামনিৰ উপভাষা। পশ্চিম অঞ্চলৰ উপভাষাক আৰু দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। এটা কামৰূপৰ উপভাষা আৰু এটা গোৱালপাৰাৰ উপভাষা।

১০ বৰ্তমান অসমীয়া মান্যভাষাটো পূব অঞ্চলৰ উপভাষা অৰ্থাৎ শিৱসাগৰ অঞ্চলত কোৱা উপভাষাটোৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা। এই উপভাষাটোৱে সোতৰ শতিকাৰ পৰা প্ৰাধান্য লাভ কৰিবলৈ উপক্ৰম কৰে। নামনি অসমত কোচৰাজ্য ধ্বংস হোৱাত আহোম ৰজাসকলৰ তত্ত্বাৱধানত শিৱসাগৰ জিলা অঞ্চল সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰত পৰিণত হয়। লগে লগে এই অঞ্চলৰ লোকসকলে সাহিত্য সেৱাৰো সুযোগ পায়। আহোম-সকলৰ ছশ বছৰীয়া ৰাজত্বৰ অন্ত পৰাত অসম দেশখন ইংৰাজৰ হাতলৈ যায় আৰু ১৮৩৬ চনত আমেৰিকাৰ বেপিটষ্ট মিছনেৰীসকল আহি শিৱসাগৰ অঞ্চলকে নিজ কাৰ্যৰ কেন্দ্ৰস্থল হিছাপে লয়। তেওঁলোকে সেই অঞ্চলৰ উপভাষা শিকি তাত কিতাপ-পত্ৰ ৰচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ১৮৪৬ চনত প্ৰথম মাহেকীয়া কাকত 'অৰুণোদয়' তেওঁলোকেই চলায়। তাৰ পিছত অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু অসমীয়া-ইংৰাজী অভিধানো ছপা কৰে। মিছনেৰীসকলৰ প্ৰভাৱত স্থানীয় লেখকসকলৰ এটা দল গঢ়ি উঠে। ফলত অসমৰ পূব অঞ্চলৰ ভাষাত কিতাপ-পত্ৰ, আলোচনী আদিৰ সংখ্যা বাঢ়ি আহে। এনেকৈয়ে এই অঞ্চলৰ উপভাষাটোৱে আন অঞ্চলৰ উপভাষাৰ ওপৰত সাংস্কৃতিক আৰু সাহিত্যিক প্ৰাধান্য লাভ কৰে।

সোতৰ শতিকাৰ আগৰ কালছোৱাত অসমৰ নামনি অঞ্চলতে সাহিত্য কলাৰ কেন্দ্ৰ গঢ়ি উঠিছিল। কবি আৰু লেখকসকলে এই অঞ্চলৰ পৰাই ওলাইছিল আৰু এই অঞ্চলৰ ভাষাৰো মৰ্যাদা বাঢ়িছিল। কমতাপুৰ,

জয়ন্তাপুৰ আৰু কোচবিহাৰৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্য এই অঞ্চলতে সৃষ্টি হৈছিল। প্ৰথম অসমীয়া কবি হেমসৰস্বতী, অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলী, মনসা কবি মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, নাৰায়ণদেৱ আনকি শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক ভট্টদেৱ আদিৰ ৰচনাত নামনি অঞ্চলৰ, বিশেষকৈ বৰ্তমান কামৰূপ জিলাত এতিয়াও কোৱা ভাষাৰ সুন্দৰ চানেকি পোৱা যায় (পৰি-৬)। সাংস্কৃতিক প্ৰাধান্য পোৱা এই উপভাষাটো আকৌ উপভাষা ৰূপেই দেখা দিছে। গতিকে ভাষা আৰু উপভাষাৰ সৃষ্টিৰ মূল কাৰণ হ'ল সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সলনাসলনি; কোনো ভাষাৰ নিজস্ব গুণ বা দোষ, শুদ্ধতা বা অশুদ্ধতা নহয়। “কোনো ভাষাৰ গঠন, বিকাশ আৰু ভাঙনৰ গতিবিধি ভাষাৰ লগত সম্বন্ধ নথকা বাহিৰা ঐতিহাসিক কাৰণৰ দ্বাৰা, বিশেষকৈ সভ্যতাৰ গতিবিধিৰ দ্বাৰা নিৰূপিত হয়”। ৮